

NY KOLD KRIG

1980-1985

I 1980'erne opstod der i den vestlige verden en konservativ reaktion imod socialismens stærke position i 1970'ernes "røde årti". Frontfiguren i denne bevægelse blev den amerikanske præsident, Ronald Reagan, der beklædte embedet i to valgperioder 1981-89. Reagan var 70 år gammel, da han tiltrådte, men ungdommelig og vital. Han var tidligere Hollywood-skuespiller og havde en formidabel evne til at kommunikere, at optræde overbevisende og charmerende. Han var god til at gå til sagens kerne og fremstille indviklede ting på en enkel måde.

USA i offensiven

Reagan ville genopbygge den amerikanske selvtillid ved igen at gøre USA til den stærkeste supermagt. Han genoplivede 1950'ernes anti-kommunisme og talte lige ud af posen, når han beskrev kommunismen som "en midlertidig udskejlse, der en dag vil forsvinde fra jordens overflade, fordi den strider imod menneskets natur". Han understregede den manglende folkelige opbakning i de socialistiske lande. "De østeuropæiske lande har haft over 30 år til at skaffe sig legitimitet", sagde han, "men ingen - ikke ét af regimerne - har endnu turdet risikere at afholde frie valg. Regimer plantet med bajonetter slår ikke rødder." I en tale i 1983 henvendt til evangeliske præster gik Reagan så vidt at kalde Sovjetunionen "ondskabens imperium" (the evil empire). Eftersom det prædikede statens overhøjhed over det enkelte menneske, repræsenterede det synden og ondskaben i verden. (Tekst nr. 32)

Reagan var modstander af de foregående års afspændingspolitik, fordi den fastlåste status quo. "Afspænding", sagde han, "er det ikke det forhold, en farmer har til sine kalkuner

- lige til Thanksgiving"? Han ville gerne forhandle med russerne, men ud fra en styrkeposition. Og det blev ikke ved hensigterne, i perioden 1980-85 blev de amerikanske forsvarsudgifter næsten fordoblet.

Reagan vandt en overvældende valgsejr i 1980, og for flertallet af amerikanere afstak han efter to årtiers nedtur en ny selvbevidst national kurs. I Europa var man mere skeptiske over for den tidligere western-helt. Man frygtede en optrapning af den kolde krig, og for folk, der politisk stod til venstre for midten, var Reagan den, man elskede at hade.

Konservativ bølge

Den konservative tendens slog også igennem i Europa. I England afløste de konservative arbejderpartiet som regeringsparti i 1979, og jernladyen, Margaret Thatcher, var derefter engelsk premierminister indtil 1992. Hun støttede præsident Reagan i hans hårde kurs over for Sovjetunionen og søgte også i England at skabe moralsk national oprustning. I 1982 besatte Argentina den engelske øgruppe, Falklandsøerne, ud for Argentinas kyst for at aflede befolkningens opmærksomhed fra hjemlige problemer. Den udfordring greb Thatcher med kyshånd. Hun sendte en engelsk flådeafdeling, der hurtigt tilbageerobrede øerne. En tid solede hun og hendes landsmænd sig i minder om en svunden imperiefortid.

I Vesttyskland afløste de konservative, CDU/CSU, socialdemokraterne, SPD, som regeringsparti i 1982, og Helmut Kohi blev forbundskansler. Den konservative regering støttede NATO-beslutningen om at opstille mellemdistanceraketter som svar på de sovjetiske raketter.

Også i Danmark fik man i 1982 for første gang i næsten 100 år en konservativ statsminister, Poul Schlüter, som stod i spidsen for en koalitionsregering af konservative og Venstre. Den danske regering, som var en mindretalsregering, støttede også NATO-beslutningen, men kom i den ejendommelige situation, at et alternativt flertal i folketinget tvang udenrigsministeren til under NATO-forhandlingerne at tage forbehold og kræve nye forhandlinger med Sovjetunionen. Det blev kendt som den danske fodnotepolitik.

Sovjetunionen i defensiven

Præsident Reagans offensive udenrigspolitik førte til en genoplussen af den kolde krig i første halvdel af 1980'erne. Det var meget ubekvemt for Sovjetunionen, for netop i de år viste en række forhold, at den tilsyneladende så stærke og stabile supermagt var en kolos på lerfodder.

Sovjetunionen havde et ledelsesproblem, idet den blev styret af affældige, gamle mænd, der blev siddende ved magten til deres død. Partisekretær og præsident Brezjnev blev genstand for en personkult, der gav mindelser om dyrkelsen af Stalin, og det var så meget desto mere grotesk, fordi han i sine sidste år var et svækket medicinvrag, der kun med største vanskelighed kunne optræde ved offentlige lejligheder. Han døde i 1982 og blev efterfulgt af chefen for det hemmelige politi, Jurij Andropov, der led af en nyresygdom og døde i 1984. Så fulgte Konstantin Tjernenko, der holdt et år. Statsbegravelser blev rutine.

På grund af den nye spænding mellem supermagterne blev der aldrig, som det ellers havde været almindeligt under de tidligere præsidenter, arrangeret topmøder mellem præsident Reagan og de tre sovjetiske ledere. "Hvordan skal jeg komme ud af

stedet med russerne, når de bliver ved at dø fra mig”, udtalte Reagan ved Tjernenkos død. Han var jævnaldrende med dem.

I Brezjnevs sidste år var Sovjetunionen præget af stilstand og manglende fornyelse. Ledelsen gentog de gamle kampagner om arbejdsdisciplin, men lige meget hjalp det, produktion og levestandard stagnerede. Vodkaforbruget steg foruroligende, mænds gennemsnitlige levealder faldt i Brezjnevs periode fra 67 til 62 år, børnedødeligheden steg til 40 promille imod godt 10 i Vesteuropa.

Sovjetunionens nederlag i Afghanistan

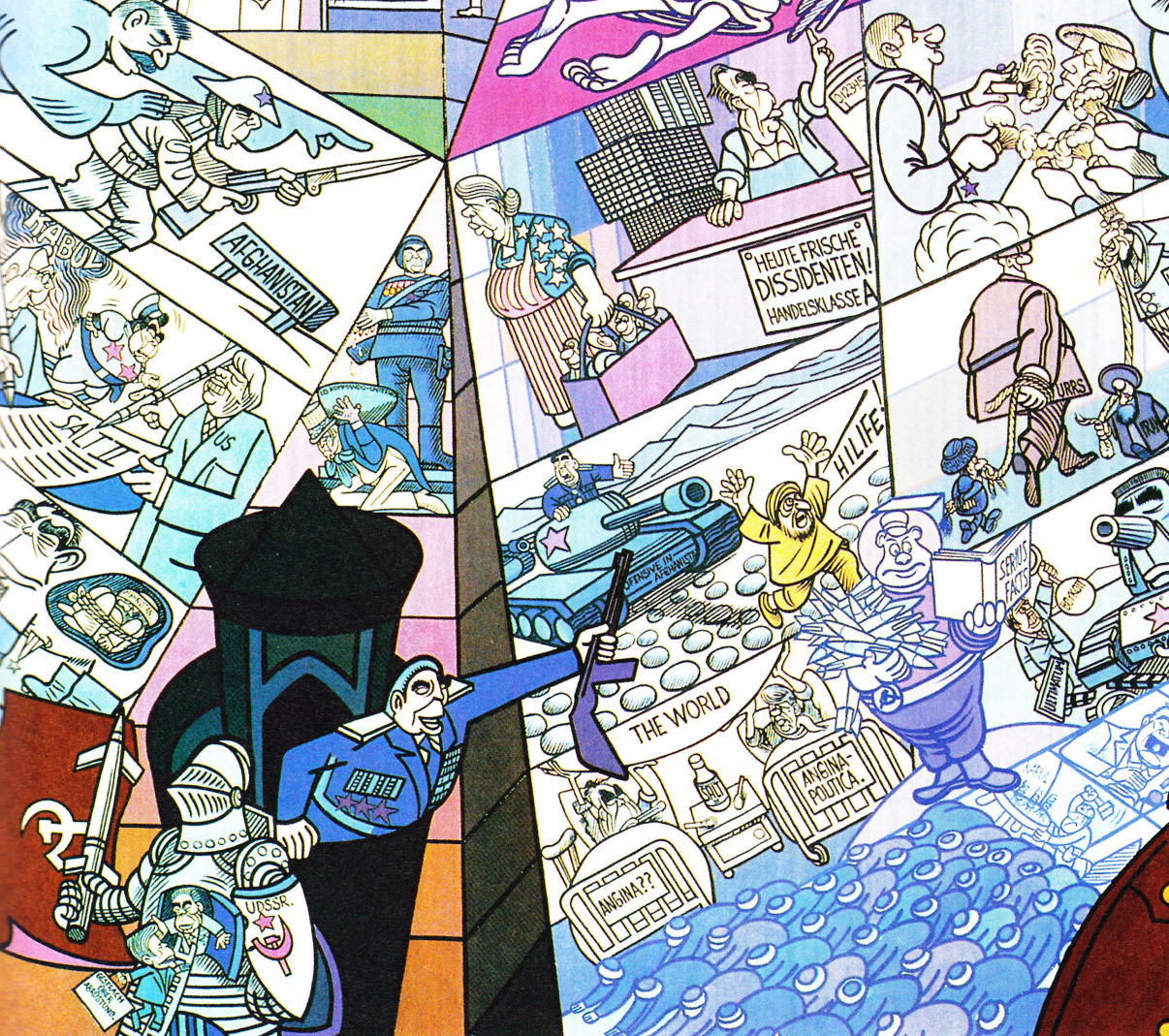
Sovjetunionens engagement i Afghanistan udviklede sig nøjagtigt til det mareridt, som flere russiske ledere havde advaret imod og frygtet. Krigen kom på mange måder til at ligne amerikanernes krig i Vietnam. Den russiske hær nåede op på 250.000 mand, den var teknisk overlegen og meget bevægelig på grund af udstrakt brug af helikoptere. Alligevel kunne den ikke vinde krigen imod den afghanske modstandsbevægelse, de såkaldte mujahedinere, der med indædt had førte hellig krig imod de vantro invasionsstyrker. Det viste sig igen, at mennesker, der ikke stiller store materielle krav, og som på hjemmebane fører guerillakrig imod en invaderende magt, er næsten umulige at nedkæmpe.

USA hyldede mujahedinerne som frihedskæmpere og forsynede dem med våben. Fire millioner afghanere flygtede over grænsen til Pakistan og Iran, og fra flygtningelejrene rekrutteredes tusinder af mujahedinere. Fra de øvrige muslimske lande kom der frivillige, bl.a. en stenrig ung mand fra Saudi Arabien, Osama bin Laden.

Det virkede håbløst for russerne at nå det mål, de var gået i krig for, nemlig at skabe et stabilt kommunistisk styre, og hjemme i Sovjetunionen blev krigen mere og mere upopulær, efterhånden som tabstallene steg. Man skønner, at ca. 15.000 russiske soldater blev dræbt, men dertil kom de tusinder af sårede og nervedbrudte soldater, der mindede russerne om den for dem meningsløse krig.

Krise i Polen 1980-81

I 1980-81 opstod der en krise i Polen, der igen truede sammenholdet i Østblokken. I 1970'erne havde Polen haft en vis

økonomisk fremgang, fordi der blev åbnet for lån fra og samhandel med den vestlige verden, men lånene blev ikke brugt produktivt, og polske eksportvarer kunne ikke klare sig i konkurrencen. Derfor voksede landets gæld, og i slutningen af 70'erne faldt produktion og levestandard.

For at styrke landets økonomi gennemførte regeringen i 1980 kraftige prisstigninger på en række varer. Det fremkaldte straks voldsomme demonstrationer og strejker, der bredte sig over hele landet. Centret for opstanden var Lenin-skibsværftet i Gdansk, hvor arbejderne under ledelse af en elektriker, Lech Walesa, tog initiativ til at oprette en landsomfattende fagforening, som man kaldte "Solidarit".

Solidarit fik i løbet af kort tid 10 millioner medlemmer, og på grund af den enorme opbakning følte regeringen sig presset

til at acceptere fagforeningen imod, at den fortsat anerkendte det kommunistiske partis ledende rolle og Polens medlemskab af Warszawa-pagten.

I 1981 fortsatte demonstrationer og strejker. Solidaritet opfordrede arbejderne i de andre østeuropæiske lande til også at danne fagforeninger, og kravene blev mere og mere politiske. Det var tydeligt, at flere og flere så et politisk systemskifte som den eneste redning for Polen.

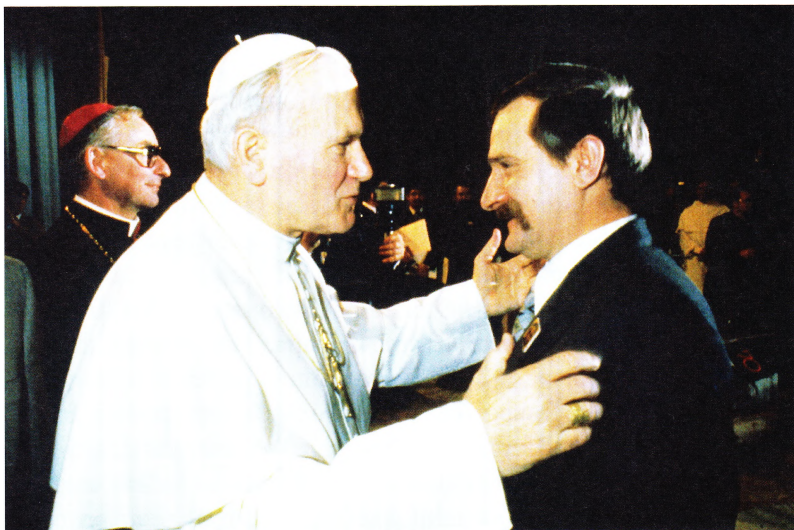
I den situation blev hærens øverstkommanderende, general Jaruzelski, udnævnt til ministerpræsident og partileder. Han indførte i december 1981 krigsretstilstand, forbød strejker og arresterede 6000 solidaritetsledere. Det kommunistiske parti genvandt kontrollen i landet, men utilfredsheden ulmte.

I det sovjetiske politibureau overvejede man at gribe ind med militær magt. I dag ved vi, at der under diskussionen blev enighed om, at militær indgriben i Østeuropa ikke mere var politisk mulig. Det var i virkeligheden en opgivelse af Brezjnevdoktrinen, men det blev ikke kendt for offentligheden, heller ikke for general Jaruzelski. Endnu i 8 år var truslen om sovjetisk indgriben en afgørende politisk faktor, og det var Jaruzelskis bedste argument for at få det polske folk til at acceptere krigsretstilstanden.

Den polske pave

Den katolske kirke står enormt stærkt i Polen. Når Lech Walesa og de øvrige værftsarbejdere holdt fagforeningsmøde, indledte de med bøn og andagt. For polakkerne er den katolske kirke en del af deres nationale identitet. Fra slutningen af 1700-tallet til 1. verdenskrig fandtes der ikke en selvstændig polsk stat, landet var delt mellem de protestantiske tyskere og de ortodokse russere. I den situation blev den katolske kirke den institution, der samlede polakkerne. I den kommunistiske tid var det at gå til messe ikke bare en religiøs handling, men også en demonstration af anti-kommunistiske og anti-russiske holdninger.

I 1978 valgte kardinalkollegiet i Rom en ny pave, og valget faldt på den polske ærkebiskop i Krakow, Karol Wojtyla, der blev pave under navnet Johannes Paul 2. Det var første gang i 455 år, at man fik en ikke-italiensk pave, og det var kun rimeligt, at han kom fra Europas mest katolske land. Allerede året

efter i 1979 besøgte paven sit gamle hjemland, og det blev et sandt triumftog. I Krakov og i pilgrimsbyen Czestochowa blev han tiljublert af 2-3 millioner mennesker. Den katolske kirke og den kommunistiske stat var dødsfjender, men de var tvunget til at finde en modus vivendi (måde at leve sammen på). Det er en almindelig vurdering, at den polske paves optræden var stærkt medvirkende til opløsningen af det kommunistiske styre i Polen 10 år senere.

1983 - det koldeste år

Forholdet mellem supermagterne nåede et lavpunkt i 1983. I fortsættelse af den almindelige amerikanske oprustning lancerede præsident Reagan en plan om at udvikle et forsvar imod angribende raketter ved hjælp af laserstråler fra satellitter i rummet. Reagan var begejstret for dette såkaldte SDI (Strategic Defence Initiative) også kaldet stjernekrigsprojektet, som han på sin sædvanlige pædagogiske facon fremstillede som et beskyttende skjold lagt hen over USA. Reagan brød sig ikke om den herskende opfattelse, at USAs sikkerhed byggede på terrorbalancen og visheden om, at angreb er lig med selvmord (Mutual assured destruction, forkortet MAD). "Ville det ikke være bedre at redde liv end at hævne dem", sagde Reagan ved fremlæggelsen af planen.

Mange videnskabsmænd mente imidlertid, at planen ikke kunne gennemføres i praksis eller i det mindste ikke var bom-

besikker, og desuden ville den blive meget kostbar. Endelig stred den imod SALT 1 aftalen fra 1972, hvor supermagterne havde forpligtet sig til ikke at udvikle forsvarssystemer for at undgå en udmarvende kaprustning. Reagan fastholdt planen ved at sætte et stort forskningsprojekt i gang, og vi ved i dag, at den russiske hærledelse og politiske ledelse var skræmt ved tanken om en ny våbenudvikling, som de hverken teknisk eller økonomisk kunne følge med i.

I 1983 begyndte NATO opstillingen af de bebudede mellem-distanceraketter i Europa. Det fremkaldte voldsomme protester både fra Sovjetunionen og fra fredsbevægelser i Vesteuropa. Russerne udvandrede demonstrativt fra nedrustningsforhandlingerne i Geneve. (Tekst nr. 33)

På den lille turistø, Grenada, i Det caribiske Hav var det kommunistiske parti kommet til magten og havde indledt et samarbejde med Sovjetunionen og Cuba. Amerikanske tropper invaderede øen og indsatte en USA-venlig regering.

Den 1. september fløj et sydkoreansk passagerfly med 269 mennesker heraf mange amerikanere om bord fra USA via Alaska til Sydkorea. Nord for Japan kom flyet ud af kurs og fløj i to timer i sovjetisk luftrum. Da det ifølge russerne ikke reagerede på advarsler, blev det skudt ned, og alle passagerer omkom.

Den russiske leder Andropov rasede over flyvevåbenets overilede beslutning, men officielt forsvarede han nedskydningen ved at påstå, at det drejede sig om et spionfly, og ved generelt at anklage amerikanerne for at provokere ved at flyve ind i russisk luftrum.

Amerikanerne på deres side udnyttede propagandamæssigt situationen til det yderste. Præsident Reagan kaldte det en forbrydelse imod menneskeheden og sagde, at det var en barbarisk handling født af et samfund, som på uretmæssig vis undertrykker individets rettigheder og værdien af menneskeliv, og at Sovjetunionen afslørede, at det at nedskyde et fly - selv med hundredvis af uskyldige mænd, kvinder og spædbørn om bord - er normal procedure for dem, hvis det pågældende fly befinder sig i det, de opfatter som deres luftrum.

Sidst på året holdt NATO-landene en omfattende øvelse, der skulle simulere en krigstilstand mellem supermagterne omfattende brugen af atomvåben. Øvelsen øgede sovjetledernes paranoide frygt for, at USA var i gang med at planlægge et overraskelsesangreb på Sovjetunionen.